

Kate Šikić Čubrić*

E-mail: kate@mbdb.hr

Muzej betinske drvene brodogradnje

Muzej betinske drvene brodogradnje: model očuvanja i interpretacije pomorske baštine

Sažetak

Muzej betinske drvene brodogradnje osnovan je 2014. godine, a muzejski prostor i stalni postav otvoreni su za javnost 2015. godine. Njegovo osnivanje obilježeno je opsežnim pripremama, prikupljanjem predmeta i dokumentiranjem usmenih kazivanja, uz aktivno sudjelovanje brojnih volontera iz lokalne zajednice. Početna zbirka, koja broji oko 450 predmeta iz područja brodogradnje, poljoprivrede i ribarstva te dokumentirani iskazi brodograditelja, etnografa i praktičara, omogućili su detaljno razumijevanje tradicijskog načina života na otoku Murteru.

Muzej djeluje kao javna ustanova pod nadležnošću Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, financiran prvenstveno sredstvima Općine Tisno, a dodatna sredstva osigurana su kroz natječaje i FLAG inicijative. Organizacijska struktura, koja uključuje ravnatelja i stručno i tehničko osoblje, omogućava profesionalno upravljanje i provedbu godišnjih programa. Svojom misijom, muzej aktivno promiče očuvanje, edukaciju i promociju tradicijske brodogradnje, s posebnim naglaskom na uključivanje djece i mladih kroz interaktivne radionice, predavanja i praktične demonstracije. Digitalna prisutnost putem virtualnih sadržaja i video uradaka omogućuje širenje znanja o lokalnoj pomorskoj baštini i na globalnoj razini.

Ključni projekti uključuju razvoj muzeja na otvorenom, gdje su na površini od 1381m² postavljena 43 tradicijska broda te projekt obnove gajete *Marija* iz 1922. godine, koja je obnovljena 2021. godine i danas služi kao edukativni brod u okviru programa „Zaplovi u gajeti“. Cilj ovog programa je očuvanje umijeća plovidbe na latinsko jedro, kombinirajući teorijska predavanja i praktične vježbe. Unatoč izazovima poput nedostatka prostora za depo i izložbe, kontinuiranom suradnjom s lokalnom zajednicom i relevantnim institucijama, muzej nastoji osigurati daljnji razvoj i očuvanje pomorske baštine.

Ključne riječi: tradicijska brodogradnja, pomorska baština, muzej na otvorenom, drveni brodovi, nematerijalna baština

1. Uvodno

Muzej betinske drvene brodogradnje osnovan je 2014. godine, a muzejski prostor i stalni postav otvoreni su za javnost u kolovozu 2015. godine. Proces uspostave muzeja uključivao je opsežne pripreme aktivnosti, koje su obuhvaćale prikupljanje predmeta

* Magistrica etnologije, ravnateljica Muzeja betinske drvene brodogradnje

te dokumentiranje usmenih kazivanja, a u koje se uključio značajan broj volontera iz lokalne zajednice. Ove aktivnosti pridonijele su ne samo stvaranju muzejske građe, nego i animaciji šire zajednice, koja je aktivno sudjelovala u oblikovanju budućeg stalnog postava i u radu muzeja. Donacijama pojedinaca omogućena je akumulacija predmeta, čime su donatori dali značajan doprinos radu ustanove.

U danima koji su prethodili otvorenju muzeja, zajedničke radne akcije potaknule su stvaranje pozitivne atmosfere unutar zajednice, što je kasnije osiguralo povoljno okruženje za rad muzeja. Prvotno je prikupljeno približno 450 predmeta, koji su prvenstveno pripadali poljima brodogradnje, poljoprivrede i ribarstva. Većina prikupljenih predmeta datira u prvu polovicu 20. stoljeća. Osim predmeta materijalne kulture, ključnu ulogu imalo je i bilježenje kazivanja brodograditelja, težaka, etnografa te drugih stručnjaka i praktičara s područja tradicijskih zanimanja. Dokumentirani iskazi osigurali su vrijedne etnografske i tehničke podatke, relevantne za razumijevanje i tumačenje brodogradnje, drvenih brodova i jedrenja, kao i tradicijskog načina života u akvatoriju otoka Murtera i gravitirajućeg područja.

Stalne zbirke muzeja nastale su prikupljanjem predmeta iz lokalne zajednice i danas čine okosnicu muzejskog postava. Muzej se u svojem djelovanju vodi sakupljačkom politikom, koja uključuje kontinuirano obogaćivanje zbirki kroz izložbene aktivnosti i ostale programe, sve u skladu s unaprijed osmišljenom muzeološkom koncepcijom.

Osnivač *Muzeja betinske drvene brodogradnje* je Općina Tisno, unutar čijeg proračuna muzej djeluje kao korisnik. Ustanova posluje kao samostalni entitet, pri čemu osnivač osigurava sredstva za rad stručnog osoblja i osnovne operativne troškove. Muzej provodi programe koji se donose na godišnjoj razini u skladu s planom rada, čiju izradu i implementaciju nadgleda ravnatelj.

Muzej djeluje kao javna ustanova registrirana pri Trgovačkom sudu, pod nadležnošću Ministarstva kulture i medija RH. Prema klasifikaciji, pripada kategoriji etnografskih muzeja, iako zbirke koje izlaže obuhvaćaju predmete i tehničke i etnografske naravi. Organizacijska struktura muzeja uspostavljena je prema sistematizaciji radnih mjesta. Na čelu ustanove nalazi se ravnatelj, dok su unutar muzeja predviđena radna mjesta kustosa, voditelja marketinga, recepcionara, čuvara te osoblja za održavanje muzeja na otvorenom.

Tijekom posljednjih deset godina muzej se uspješno etablirao na kulturnoj sceni, postavši priznata i ugledna ustanova u svojoj djelatnosti. Zahvaljujući kvalitetnom radu i stručnim postignućima, muzej je zauzeo značajnu i referentnu poziciju unutar područja svog djelovanja.

Muzej betinske drvene brodogradnje nije samo prostor očuvanja i prezentacije baštine, već i dinamična ustanova, koja svojim aktivnostima doprinosi kulturnom, edukativnom i turističkom razvoju regije. Kroz inovativne pristupe i uključivanje lokalne zajednice, muzej nastavlja njegovati tradiciju drvene brodogradnje i promicati njenu važnost kao integralnog dijela kulturnog identiteta.

Slika 1. Stalni postav muzeja

2. Misija i vizija

Muzej betinske drvene brodogradnje je od samog otvaranja postao jedno od središta očuvanja, edukacije i promocije tradicijske brodogradnje, uspješno povezujući baštinu s potrebama suvremenog društva. Kroz redovite edukativne programe, radionice i suradnju s brodograditeljima, muzej sustavno radi na dokumentiranju i prenošenju znanja o tradicijskim tehnikama gradnje brodova, kako posjetiteljima, tako i zainteresiranim pojedincima. Posebno je usmjeren na uključivanje djece i mladih, nudeći interaktivne aktivnosti, poput izrade modela brodova i praktičnih demonstracija korištenja broda, čime oživljava njihov interes za pomorsku baštinu i tradicijsku brodogradnju.

Istodobno, muzej djeluje kao promotor kulturne i gospodarske važnosti brodogradnje i tradicijskih brodova. Sudjelovanjem u jedriličarskim susretima, osmišljavanjem i promocijom manifestacija koje za cilj imaju promociju maritimne baštine, organiziranjem posjeta brodogradilištima i sličnim aktivnostima privlači pažnju javnosti i posjetitelja. Tim aktivnostima povećava se svijest o značaju očuvanja, ali i potiče turistička valorizacija ovog dijela baštine. Njegova digitalna prisutnost, putem virtualnih izložbi, dokumentarnih videozapisa i društvenih mreža, omogućuje da priča o betinskoj brodogradnji dopre do globalne publike, povezujući lokalne tradicije sa širim i intenzivnijim inicijativama za opstanak tradicijske drvene brodogradnje.

Dokumentiranje tradicijskih tehnika gradnje predstavlja još jednu važnu aktivnost muzeja. Priručnici, multimedijalni sadržaji i snimke procesa gradnje omogućuju i osiguravaju očuvanje brodograditeljskih znanja za buduće generacije.

3. Financiranje, suradnja i angažman zajednice

Muzej betinske drvene brodogradnje osigurava financijska sredstva iz različitih izvora, uključujući redovno financiranje i dodatna sredstva namijenjena specifičnim programima i projektima. Osnovnu financijsku potporu za svakodnevni rad institucije

i plaće zaposlenika osigurava osnivač muzeja, Općina Tisno. Uz to, muzejski programi i projekti redovito se prijavljuju na natječaje Ministarstva kulture, županije, Turističke zajednice te FLAG inicijativa, čime se prikupljaju dodatna sredstva za realizaciju posebnih aktivnosti i inicijativa muzeja.

Lokalna zajednica ima važnu ulogu u radu *Muzeja betinske drvene brodogradnje*, jer je izravno uključena u očuvanje, promociju i revitalizaciju pomorske baštine. Kroz suradnju s različitim udrugama, volonterima i institucijama, muzej osigurava veću angažiranost i prisutnost na lokalnoj razini, ali također potiče razvoj kulturnih i društvenih veza unutar zajednice. Volonteri i članovi lokalnih udruga, poput Kulturno-umjetničkog društva *Zora* ili Udruge *Betinska gajeta 1740*, aktivno sudjeluju u organizaciji manifestacija, radionicama i drugim aktivnostima kojima je cilj očuvanje kulturne baštine. Kroz suradnju s ovim udrugama, muzej omogućava autentične i edukativne sadržaje, a volonteri svojim angažmanom značajno doprinose provedbi muzejsko-edukativnih aktivnosti, izložbi i kulturnih događanja.

Uz suradnju s lokalnim udrugama, muzej najčešće ostvaruje i suradnju s muzejima u Šibeniku i Splitu, što omogućuje razmjenu iskustava, resursa i stručnosti u očuvanju brodogradnje te kulturne i pomorske baštine. Također, suradnja s Turističkom zajednicom Šibensko-kninske županije i Turističkom zajednicom mjesta Betina ima važnu ulogu u promociji muzeja, njegovih aktivnosti i privlačenju posjetitelja, čime se širi svijest o značaju očuvanja betinske brodogradnje. Aktivnosti muzeja, uz angažman i podršku lokalne zajednice, doprinose povećanju vidljivosti muzeja, jačanju zajedništva te stvaranju snažnijeg društvenog okvira za očuvanje kulturne baštine. Angažman lokalne zajednice *Muzej betinske drvene brodogradnje* čini važnim centrom za očuvanje pomorske baštine i aktivnim sudionikom u društvenom životu zajednice.

4. Aktivnosti i važniji projekti

U svojih 10 godina rada, muzej je bio prvenstveno orijentiran na rad s korisnicima muzeja - posjetiteljima, muzejskom publikom i lokalnom zajednicom. Kroz niz različitih radionica, predavanja i edukativnih aktivnosti radilo se na edukaciji i podizanju svijesti o važnosti baštine vezane uz brodogradnju i ulogu broda. Upravo je u kategoriji „Edukacija, učenje i podizanje svijesti“ *Muzeju betinske drvene brodogradnje* 2019. godine dodijeljena nagrada Europske unije za kulturnu baštinu *Europa Nostra*. U ovom radu istaknuli bismo nekoliko kapitalnih projekata.

4.1. Muzej na otvorenom Muzeja betinske drvene brodogradnje

Prva regata tradicijskih brodova na latinsko jedro u Betini održana je 2003. godine uz sudjelovanje manjeg broja brodova, pretežno gajeta, opremljenih tradicijskim jedrom i opremom. S vremenom su vlasnici tih brodova počeli

grupirati svoja plovila unutar određenog dijela mjesne lučice u Betini, gdje su bili smješteni isključivo tradicijski ojedreni i redovito održavani brodovi. Međutim, zbog nepostojanja službene regulacije unutar lučice, dolazilo je do problema s vezovima, jer bi vlasnici po povratku s mora često nailazili na zauzeta mjesta. Već pri izradi muzeološke koncepcije *Muzeja betinske drvene brodogradnje* planiralo se da muzejski sadržaji budu izvan same zgrade muzeja. Prvotno je zamišljena vanjska recepcija, staza brodograditelja i drugi elementi u javnom prostoru, prema konceptu „muzeja izvan zidova“. Ubrzo po otvaranju muzeja krenulo se u realizaciju ideje o stvaranju vanjskog postava muzeja, u kojemu bi se izložili privatni tradicijski brodovi koji su reprezentativni, u najboljem stanju, s posebnim naglaskom na one koji najčešće sudjeluju na regatama i posjeduju jarbol, lantinu i jedro. Ipak, realizacija ove ideje zahtijevala je složene administrativne i tehničke prilagodbe, budući da prostorni plan nadležne općine nije predviđao takvu namjenu lučkog prostora.

Slika 2. Betinska luka 2006. godine

Kako bi se osigurala formalna regulacija ovog segmenta lučice, izrađena je geodetska podloga uz podršku osnivača - Općine Tisno. Na temelju nje izrađena je maritimna studija sa sidrenim planom i razmještajem brodova, čime su stvoreni uvjeti za uvođenje posebne pravne kategorizacije luke. Nakon što su nadležna tijela odobrila izmjene i dopune prostornog plana, luka je definirana kao luka posebne namjene, što je omogućilo službenu regulaciju prostora. Time su stvoreni uvjeti za sklapanje ugovora sa Šibensko-kninskom županijom kao koncesionarom, čime je osiguran višegodišnji i funkcionalni prostor za smještaj tradicijskih brodova i očuvanje maritimne baštine Betine.

Slika 3. Muzej na otvorenom danas

Površina muzeja na otvorenom obuhvaća 1381m² lučice, unutar koje su smještena 43 tradicijska broda. Ugovor za korištenje pomorskog dobra u posebne svrhe sklopljen je sa Šibensko-kninskom županijom na razdoblje od 20 godina. U muzeju su zastupljeni brodovi tipa kaić, lađa, gajeta i leut.

Početno financiranje projekta provedeno je vlastitim sredstvima, a naknadno su putem FLAG natječaja refundirana uložena sredstva. FLAG *Galeb*, pod čiju nadležnost pripada područje Betine, raspisao je natječaj u sklopu mjere 2.1.1. za razvoj društveno-kulturnog sadržaja povezanog s lokalnom ribarskom i kulturnom baštinom. Kroz ovaj natječaj osigurana su sredstva za postavljanje interpretacijskih i registarskih tablica te multimedijalnih sadržaja u sklopu muzeja na otvorenom.

Projekt vanjskog muzeja dio je šireg integralnog projekta „Putevima baštine“, koji je muzej provodio u suradnji s Turističkom zajednicom mjesta Betina u razdoblju od 2018. do 2021. godine. Kroz projekt je interpretiran vanjski muzej, sakralna arhitektura, crkva, brodogradilišta i druge značajne lokacije unutar mjesne jezgre Betine. Posebna stavka bila je rekonstrukcija i valorizacija tradicijske gajete *Marija*, izgrađene 1922. godine, jedne od rijetkih preostalih betinskih gajeta starijeg tipa.

4.2. Obnova i edukativna uloga gajete *Marija* u očuvanju pomorske baštine

Gajeta *Marija*, izvorni primjerak betinske gajete starijeg tipa, obnovljena je 2021. godine u sklopu ranije navedenog projekta u cijelosti financiranog FLAG sredstvima iz Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo. Gajeta *Marija* izgrađena je 1922. godine u brodogradilištu obitelji Filipi u Betini, i predstavlja značajan segment pomorske

baštine Hrvatske. Prvi put službeno registrirana 1934. godine u Sukošanu, *Marija* je nakon zanimljivog i intenzivnog radnog vijeka 2012. godine završila u Betini, čekajući rekonstrukciju. Prepoznajući njezinu vrijednost, Udruga *Betinska gajeta 1740* planirala je njezinu obnovu, no projekt je odgođen zbog nedostatka financijskih sredstava. Nakon godina mirovanja u brodogradilištu, gajeta je obnovljena 2021. godine u sklopu projekta *Muzeja betinske drvene brodogradnje*, uz strogo poštivanje pravila struke i tradicijskih metoda brodogradnje. Danas služi kao edukativni brod u sklopu programa „Zaplovimo u gajeti“, čiji je cilj očuvanje i prijenos umijeća plovidbe na latinsko jedro novim generacijama.

Slika 4. Gajeta Marija u rekonstrukciji

Tijekom rekonstrukcije zamijenjeno je 70% rebara, krmeni i pramčani masivi, statve, kobilica te većina konstruktivnih elemenata broda. Nakon obnove, gajeta *Marija* zadržala je autentične karakteristike: duljina joj iznosi 6,90 metara, širina 2,70 metara, visina 0,88 metara, a nosivost 2,2 tone. Opremljena je brodskim motorom snage 29 KS, što omogućuje kombinaciju tradicionalne i suvremene navigacije.

Od 2024. godine gajeta *Marija* koristi se u edukativne svrhe unutar programa „Zaplovi u gajeti“, usmjerenog na poučavanje djece, mladih i zainteresiranih pojedinaca o vještinama tradicijske plovidbe. U sklopu programa, tijekom ljeta 2024. provedene su aktivnosti s naglaskom na jedrenje i osnove navigacije, omogućujući sudionicima stjecanje znanja o pomorstvu i tradicijskom jedrenju.

Slika 5. Zaplovi u gajeti

Glavni cilj programa jest očuvanje nematerijalnog kulturnog dobra - umijeća plovidbe na latinsko jedro - te njegovo prenošenje unutar lokalne zajednice. Poseban naglasak stavljen je na edukativni dio programa, koji obuhvaća temeljna znanja o pripremi broda za plovidbu, jedriličarske vještine, pomorsku sigurnost te razumijevanje vjetrova. Program je osmišljen kao kombinacija teorijskih predavanja na kopnu i praktičnih vježbi na moru.

Slika 6. Zaplovi u gajeti

Na kopnu se polaznici upoznaju s karakteristikama tradicijskih brodova, brodskom opremom, konstrukcijom jedara te tehnikama njihove izrade. Morske aktivnosti uključuju isplovljavanje, uplovljavanje, manevriranje jedrom, prilagodbu smjeru vjetra te pravilno slaganje i pospremanje jedra nakon plovidbe. Kroz program

se polaznici osposobljavaju za svladavanje različitih navigacijskih izazova i primjenu tradicijskih pomorskih znanja u praksi.

5. Osvrt na prepreke i probleme u sadašnjem i budućem radu

Muzej se u svakodnevnom radu susreće s operativnim izazovima koje rješava u hodu, prilagođavajući se situaciji i pronalazeći optimalna rješenja. Međutim, jedan od ključnih problema s kojim se suočava jest nedostatak adekvatnog prostora za muzejski depo. Kako se zbirka neprestano obogaćuje novim predmetima, potrebno je osigurati sigurno i kvalitetno skladište, koje bi omogućilo njihovo pravilno čuvanje i zaštitu. Trenutni kapaciteti nisu dovoljni za sustavno i dugoročno pohranjivanje muzejske građe, što otežava njezino stručno zbrinjavanje i dostupnost za istraživanje i izlaganje.

Osim problema s muzejskim depoom, ograničenje u radu muzeja predstavlja i nedostatak izloženog prostora za povremene izložbe. Povremene izložbe od velike su važnosti za prezentaciju kulturne baštine, privlačenje posjetitelja i obogaćivanje sadržaja, no prostorna ograničenja često uvjetuju njihov opseg i učestalost.

Kako bi riješio ove izazove, muzej u suradnji s osnivačem, Općinom Tisno, istražuje mogućnosti proširenja postojećih kapaciteta te pronalaska alternativnih. Konstantno se i aktivno traže financijska sredstva putem natječaja i programa sufinanciranja, koja bi omogućila poboljšanje infrastrukture. Unatoč ovim izazovima, muzej kontinuirano pronalazi načine za prilagodbu i unaprjeđenje rada, kako bi osigurao kvalitetne uvjete za očuvanje i prezentaciju pomorske baštine.

6. Izazovi budućnosti

Jedan od glavnih izazova u radu muzeja na očuvanju i revitalizaciji pomorske baštine jest promocija brodogradnje kao zanata, s obzirom na relativno malen broj aktivnih brodograditelja. Muzej se suočava s poteškoćama u očuvanju i prijenosu ovog umijeća na mlađe generacije, što ugrožava kontinuitet i razvoj brodogradnje. Također, izazov predstavlja i potreba za pomoći vlasnicima brodova u održavanju plovila, budući da mnogi od njih nemaju dovoljna sredstva ili stručnosti za pravilno očuvanje svojih brodova.

Rješenja koja muzej primjenjuje uključuju razvijanje suradnje s brodograditeljima i vlasnicima brodova kako bi im se omogućila podrška u održavanju, posebno kroz financijsku pomoć. Muzej aktivno traži mogućnosti za prijavu na relevantne natječaje i sufinanciranja, a suradnja s institucijama kao što su Ministarstvo kulture, županije te EU programi pomaže u osiguravanju sredstava koja su nužna za očuvanje pomorske baštine. Također, muzej se fokusira na edukaciju i promociju brodogradnje kroz različite manifestacije, radionice i izložbe, kako bi povećao interes i svijest o važnosti očuvanja ovog važnog dijela pomorske tradicije. Uz sve navedeno, *Muzej betinske drvene brodogradnje* razvija koncept „muzeja zajednice“ kroz aktivno uključivanje lokalnog stanovništva u svoje aktivnosti. Njegova

vizija nije ograničena samo na izložbeni prostor, već muzej treba svakodnevno izlaziti izvan svojih zidova kroz razne sadržaje i događanja u javnom prostoru. Organizacijom radionica na otvorenom, suradnjom s brodograditeljima u stvarnim radionicama te uključivanjem mještana u projekte očuvanja baštine, muzej postaje živo središte zajednice. Ovakav pristup omogućuje mu da bude ne samo čuvar povijesti, već i pokretač kulturnog, društvenog, turističkog i gospodarskog razvoja.

7. Zaključak

Muzej betinske drvene brodogradnje ima važnu ulogu u očuvanju kulturne baštine i identiteta lokalne zajednice. Njegov doprinos nadilazi klasične funkcije muzeja kao mjesta čuvanja i izlaganja predmeta, jer djeluje kao dinamična institucija koja stanovnike aktivno uključuje u procese dokumentiranja, očuvanja i promocije tradicijskih vrijednosti. Kroz suradnju s lokalnim udrugama, volonterima i institucijama, muzej je uspio izgraditi snažnu mrežu podrške, koja omogućava kontinuirani razvoj njegovih programa i projekata.

Poseban značaj muzeja ogleda se u njegovoj edukativnoj funkciji. Organiziranjem radionica, predavanja i interaktivnih aktivnosti, muzej prenosi znanja o tradicijskoj drvenoj brodogradnji i potiče interes djece i mladih za pomorsku baštinu. Programi poput „Zaplovimo u gajeti“ osiguravaju prijenos vještina plovidbe na latinsko jedro novim generacijama, čime se tradicijska znanja čuvaju od zaborava.

Muzej također doprinosi turističkoj valorizaciji Betine i šire regije. Kroz manifestacije, jedriličarske susrete i digitalnu prisutnost, privlači posjetitelje i istraživače zainteresirane za maritimnu baštinu. Muzej na otvorenom, koji obuhvaća autentične tradicijske brodove, jedinstven je primjer povezivanja kulturne baštine s javnim prostorom, što dodatno naglašava njegovu važnost za identitet mjesta.

Unatoč operativnim izazovima i financijskim ograničenjima, *Muzej betinske drvene brodogradnje* nastavlja biti ključni akter u očuvanju pomorske baštine. Njegova budućnost ovisi o nastavku suradnje s lokalnom zajednicom, potpori institucija i razvoju inovativnih programa, koji će osigurati trajnu vitalnost ovog vrijednog kulturnog središta.

Literatura

Gajeta Marija (2021.) Dostupno na: <https://www.mbdb.hr/hr/gajeta-marija/> (17. veljače 2023.)

Muzeološka koncepcija Muzeja betinske drvene brodogradnje s idejnim i izvedbenim projektom likovnog postava (2014.) Dostupno na: <http://www.tisno.hr/upload/clanci/2015/04/2015-04-06/108/muzeoloskakoncepcijastalnogpostavamuzejabrodogradnje.pdf> (17. veljače 2023.)

Razvoj društveno - kulturne infrastrukture i muzeja na otvorenom Muzeja betinske drvene brodogradnje (2019.) Dostupno na: <https://www.mbdb.hr/hr/novi-projekt-muzeja-betinske-drvene-brodogradnje/> (17. veljače 2023.)

Šikić Čubrić, K. (ur.) (2019.) *Vodič kroz stalni postav Muzeja betinske drvene brodogradnje*, Betina, Stega tisak